

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΟ-ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΡΑΣΗ

Δρος Αικατερίνης Χρ. Αριστείδου

Ένα από τα πλέον επιφανή τέκνα της Κρίτου Τέρρας υπήρξε και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Δαμασκηνός, που κατείχε τον αρχιεπισκοπικό θρόνο από το Ιούλιο του 1824 ως το 1827. Καταγόταν από την αρχοντική οικογένεια των Τομάζων ή Τουμάζων της Κρίτου Τέρρας, που γύρω στα 1825 εγκαταστάθηκε στη Λεμεσό. Από την οικογένεια Τομάζων κατάγονταν επίσης ο Αντώνης Ι. Ιντιάνος (1899-1968), εξαιρετος νομικός και ένας από τους αξιόλογους πνευματικούς ανθρώπους της εποχής του, ο Νικόδημος Γεωργιάδης (γιος του Χ' Γεώργιου Χ' Τομάζου), θεολόγος και φιλόλογος, ο Παντελής Γεωργιάδης, δάσκαλος, ο Στυλιανός Τομάζος ή Σέργης (1825 - 1921), δάσκαλος, η Άννα Τομάζου - Ιακωβίδη, δασκάλα και υποδιευθύντρια του παρθενγωγείου Λεμεσού και άλλοι. Σημαντικά μέλη της οικογένειας Τομάζων ήταν και οι αδελφοί Χ' Νικόλαος και Χ' Γεώργιος Χ' Τομάζου, που συγκαταλέγονταν μεταξύ των 486 προγραφέντων Κυπρίων, τους οποίους οι Τούρκοι απεφάσισαν να σκοτώσουν για να προλάβουν την υποτιθέμενη εξέγερση των Ελλήνων της Κύπρου κατά το 1821. Οι δύο αυτοί πρόκριτοι, ήταν κάτοικοι της Κρίτου Τέρρας και αδελφοί του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πατέρας του Δαμασκηνού Χατζή Τομάζος είχε να παρουσιάσει μια αξιοθαύμαστη κοινωνική δραστηριότητα για το χωριό του. Χάρη σ' αυτόν η Κρίτου Τέρρα κατόρθωσε να διασώσει το άφθονο νερό, που επιβουλεύονταν οι Τούρκοι κάτοικοι του γειτονικού χωριού Τέρρα.

Ο Δαμασκηνός είχε χειροτονηθεί Μητροπολίτης Κερύνειας στις 19 Δεκεμβρίου 1821 και ανέβηκε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο στις 7 Ιουνίου 1824. Δεν είναι γνωστό το έτος της γέννησής του, ξέρουμε όμως ότι γεννήθηκε στο χωριό της Πάφου Κρίτου Τέρρα και ότι πεθαίνοντας στη Λάρνακα το 1846, ως Πρόεδρος Μητροπολίτης Κιτίου (τον τίτλο «Πρόεδρος» έπαιρνε

Αρχιερέας σε περίπτωση που εκτός από το δικό του διεύθυνε και άλλο θρόνο ισότιμο ή κατώτερο) θάφτηκε στον αυλόγυρο της εκκλησίας του Αγίου Λαζάρου, ίσως σε κοινό δεσποτικό κιβούρι που δεν σώζονται καθόλου σημάδια του σήμερα.

Το κοσμικό όνομα του Δαμασκηνού προτού πάρει το ιερατικό σχήμα, μας είναι άγνωστο, γνωρίζουμε όμως, όπως ήδη αναφέραμε, ότι ανήκε στην οικογένεια των Τομάζων ή Τομάζων, μια αρχοντική οικογένεια μεγάλων γαιοκτημόνων της Κρίτου Τέρρας. Ο πατέρας του, ιδρυτής της οικογένειας των Τομάζων, ονομαζόταν Χατζή Χριστόδουλος Χατζή Τομάζος και είχε τους ακόλουθους πέντε γιους: τον Τομάζο, το Χατζή Νικόλα, το Χατζή Γεώργιο, το Δαμασκηνό και τον Κυπριανό. Επομένως, ο Δαμασκηνός είχε ακόμη τέσσερα αδέρφια.

Ο Γ.Ι. Κηπιάδης, στο πολύ σημαντικό σε πληροφορίες, όσον αφορά την ιστορία των δραματικών γεγονότων του 1821, βιβλίο του «Απομνημονεύματα των κατά το 1822 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών» μας δίνει μερικές ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την οικογένεια Τομάζων. Γράφει ο Κηπιάδης: «Μεταξύ των προγεγραμμένων Παφίων καταλέγονται και οι αδελφοί Χατζή Νικόλαος και Χατζή Γεώργιος Χατζή Τομάζου εκ του χωριού Κρίτου Τέρρας' ο τελευταίος επονομαζόμενος Καππατσής ήτο πατήρ του επιζώντος Νικοδήμου Γεωργιάδου, τελειοφοίτου του εθνικού Πανεπιστημίου της θεολογίας και φιλολογίας. Αλλά τούτους οι εγχώριοι οθωμανοί άμα τω ακούσματι έδραμον και διέσωσαν εκ της αγχόνης, ανομολογήσαντες, ότι ούτοι ήσαν ου μόνον οι ευεργέται και προστάται της επαρχίας πάσης, αλλά και αυτοί του Σουλτάνου οι ταμιαί, από τους φόρους των εαυτών συγχωριτών πληρώνοντες. Και όμως κατά την εν Πύλω καταστροφήν του οθωμανικού στόλου, ενεργηθείσης εν Κύπρω δευτέρος σφαγής προς εκδίκησιν, υπέκυψαν και ούτοι εις το μοιραίον τέλος, επειδή δεν προέλαβον οι συγ-

χωρίζεται των οθωμανοί να σπεύσωσι και πάλιν και να σώσωσιν αυτούς εκ των χειρών των δημίων των.»

Ο Δαμασκηνός ήταν ένας από τους τέσσερεις ομήρους, που ο μουχασίλης της Κύπρου Κουτσιούκ Μεχμέτ πήρε από τον αρχιεπίσκοπο Κυπριανό ως εγγύηση ότι οι ραγιάδες δεν θα εξεγείρονταν εναντίο του σουλτάνου από την έκρηξη της ελληνικής επανάστασης στις 25 Μαρτίου του 1821. Όμως, μετά τη σφαγή των τριών εκ των τεσσάρων μητροπολιτών -του Πάφου Χρυσάνθου, του Κιτίου Μελετίου και του Κυρηνείας Λαυρεντίου (ο μητροπολίτης Τρεμιθούντος κατώρθωσε να διαφύγει) και άλλων αξιωματούχων της εκκλησίας και τον απαγχονισμό του αρχιεπισκόπου Κυπριανού πάνω σε μια συκαριά στην πλατεία Σεραγίου στις 9 Ιουλίου 1821, ο Κουτσιούκ απελευθέρωσε τους ομήρους. Μάλιστα, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι πάνω στα ίδια μουλάρια που είχαν μεταφέρει τους μάρτυρες στο Σεράγιο, μετέφερε τιμητικά στην Αρχιεπισκοπή τους τέσσερεις απελευθερωθέντες ομήρους και τους ανακήρυξε μητροπολίτες. Η χειροτονία και η ενθρόνιση τους έγιναν αργότερα από τρεις επισκόπους του πατριαρχείου Αντιοχείας που εστάλησαν κατά παράκληση του οικουμενικού πατριάρχη Ευγενίου προς τον Αντιοχείας Σεραφείμ (Δεκέμβριος 1821).

Ως αρχιεπίσκοπος, διάδοχος του εθνομάρτυρα Κυπριανού Α΄, είχε προτιμηθεί από την τοπική τουρκική κυβέρνηση ο Οικονόμος της Μονής Αποστόλου Βαρνάβα, Ιωακείμ. Όπως αναφέρουν οι ιστορικές πηγές ο Ιωακείμ, όφειλε την εκλογή του στο γεγονός ότι γνώριζε άψογα την τουρκική γλώσσα, πράγμα που εθεωρείτο εξαιρετικό πλεονέκτημα για τις σχέσεις του με τις τοπικές αρχές. Όμως, από κάθε άλλη άποψη ο Ιωακείμ εθεωρείτο ανεπιτήδευτος και ανίκανος για πνευματική, διοικητική και εθναρχική δράση. Επί πλέον δεν είχε πολλές γνώσεις, δεν ήταν έξυπνος άνθρωπος και η στενή μοναστηριακή του ανατροφή σε συνδυασμό με την εξωτερική μοναστική πραότητα που παρουσίαζε του στερούσαν κάθε δυνατότητα σθεναρής πατριωτικής στάσης και τον έκαναν να συμβιβάζεται εύκολα προς τις απαιτήσεις της αυτοκρατορικής κεντρικής κυβέρνησης, σε μια

περίοδο έντονης τρομοκρατίας. Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους άρχισε εναντίον του σφοδρός, αδιάκοπος και εξοντωτικός πόλεμος από τους συναδέλφους του με πρωτοστάτη τον Δαμασκηνό και το λαό. Τελικά ο Ιωακείμ παραιτήθηκε οικειοθελώς από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο στις 21 Μαΐου 1824, και ως νέος αρχιεπίσκοπος ανέλαβε ο τότε επίσκοπος Κυρηνείας Δαμασκηνός.

Ο Δαμασκηνός απέστειλε στην Ελλάδα πρεσβείαν για να ζητήσει την οργάνωση αγώνα γι' απελευθέρωση της Μεγαλονήσου, αλλά το αίτημα του παρέμεινε ανεκπλήρωτο, γιατί δεν υπήρχαν οι αναγκαίες προϋποθέσεις. Επίσης τήρησε σθεναρή πατριωτική στάση. Είχε ακέραιο χαρακτήρα και δεν συνέπραττε με τον τότε αυθαίρετο Μουχασίλη της Κύπρου Αλή Ρουχή, με τον οποίο τελικά ήλθε σε οξεία σύγκρουση. Ο Αλή Ρουχής, αφού πρώτα τον συκοφάντησε στην Υψηλή Πύλη ως φορολογικά άδικο, τύραννο και υπεξαιρετή των φόρων, κατόρθωσε να τον εξορίσει στη Σπάρτη της Πισιδείας της Μ.Ασίας το 1827 και διόρισε ως διάδοχό του τον Πανάρετο.

Ύστερα από πολλές ενέργειες, πρωτοστατούντος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Χρυσάνθου Α΄, ο Δαμασκηνός απελευθερώθηκε γύρω στα 1830. Οι πρόκριτοι της Λάρνακας το 1837 συμφώνησαν με την